

Kohei Saito. *Marx in the Anthropocene: Towards the idea of degrowth communism*. Cambridge University Press, 2023.

Den japanske filosofen Kohei Saito har på senare år rönt stor uppmärksamhet. 2018 mottog han det prestigefyllda Deutscher Memorial Prize för sin bok *Karl Marx's eco-socialism* (2017), och hans andra bok, skriven på japanska, *Capital in the anthropocene* (2020) har sålt i över en halv miljon exemplar i Japan.

I Saitos senaste bok, *Marx in the Anthropocene*, som bygger på den japanska boken från 2020, ställer han sig frågan hur Marx kan användas för att förstå den samtida miljökrisen. Saitos syfte med boken är att visa hur en lösning kan bestå i att kombinera det gröna (ekologiska) med det röda (kommunistiska). Hans tillvägagångssätt är en närläsning av företrädesvis Marx anteckningsböcker och brev mellan 1868, året efter det att första bandet av *Kapitalet* utgavs, och fram till hans död 1883. Saito menar att Marx i dessa senare texter kom att fokusera på naturvetenskaplig forskning och produktionens organisering i samhällen bortom Västeuropa. Mot denna bakgrund argumenterar Saito för att Marx kan förstås som en ”nedväxtkommunist” (*degrowth communist*).

Boken är indelad i sju kapitel. I det första ligger fokus på Marx beskrivning av människans metabolism med naturen. Det mänskliga arbetet utgör kärnan i metabolismen, som i sin tur utgör den förmedlande länken mellan människa och natur. Även om arbetet förändrar naturen, måste människan förhålla sig till naturens grundläggande lagar och premisser, till exempel det faktum att resurser är ändliga och kan uttömmas. Naturen används i kapitalismen som ett sätt att skapa värde, men då naturen har gränser och värdetillväxten i kapitalismen inte kan ha det uppstår en ”metabolisk reva”.

I det andra kapitlet undersöker Saito skillnaden mellan Marx och Engels syn på naturen. Inledningsvis analyserar Saito en inommarxistisk konflikt om Marx syn på naturen och hur den senare förstås inom vad han benämner ”västmarxism” och ”traditionell marxism”. Saito menar att båda riktningarna bortsett från Marx ekologiska tänkande, den förra då man sett Marx analyser som strikt samhällsvetenskapliga, den senare då man främst utgått från Engels försök att inlemma naturens processer i den historiematerialistiska dialektiken. Med hjälp av Marx senare texter visar Saito på Marx växande intresse för naturen och hur han skiljer sig från Engels. Engels var intresserad av naturens transhistoriska lagar, medan Marx ville förstå den fysiska och sociala relationen mellan natur och samhälle samt hur kapitalismen har förändrat den relationen. Med andra ord vill Marx enligt Saito förstå den metaboliska revan.

Därefter följer två kapitel som på olika sätt undersöker den ontologiska orienteringen och statusen för sambandet mellan samhälle och natur. Idén om förekomsten av en metabolisk reva har anklagats för att reproducera en cartesiansk dualism, där natur och samhälle ses som motsatser eller i alla fall åtskilda. Med hjälp av närläsningar av Lukács utvecklar Saito en kritik av den ontologiska monism som finns i exempelvis Bruno Latours tänkande. Hans argument är att samhälle och natur är två

olika ontologiska sfärer som påverkar utan att sammanfalla med varandra. Naturen påverkas av samhället men är för den sakens skull inte en social konstruktion, och det sociala är beroende av naturen men kan inte reduceras till den. En viktig insikt i boken är att denna åtskillnad förbises i kapitalismen, inte analytiskt utan konkret. Naturen behandlas som om den helt kunde underordnas värdeskapandet, trots att naturen har gränser som inte kan dikteras av det sociala, och därmed framträder den metaboliska revan.

I det femte kapitlet menar Saito att vissa marxister, som han beskriver som traditionella, samt en nyare grupp accelerationister inte accepterar naturens begränsning. I stället lyfts teknikutveckling fram som en lösning på kapitalismens problem. Utgångspunkten för dessa marxister är att produktivkrafterna i kapitalismen ständigt utvecklas till följd av konkurrens och strävan efter värde, vilket minskar behovet av arbete. Då värdeproduktion är målet och värde utgörs av arbete, så kommer det att uppstå en olöslig konflikt mellan produktivkrafternas utveckling och värdeskapandet, vilket kan leda till kapitalismens upphävande. Enligt både de traditionella marxisterna och accelerationisterna kan produktivkrafterna inom kommunismen fortsätta att utvecklas för att frigöra människan från arbetets ok samtidigt som alla kan konsumera vad de vill i vad som kallats en "helautomatisk lyxkommunism" (se t.ex. Bastani 2019). Saito är kritisk. Han menar att även om Marx i *Grundrisse* uttryckte en optimism beträffande frigörelse genom produktivkrafternas utveckling, så försvann denna senare. Kritiken är mångbottnad, men en central del i den handlar om att kapitalismens produktivkrafter i väsentliga delar utvecklats genom att arbetsprocessen underkastats kapitalets logik. Utvecklingen rymmer därmed en inneboende dominans över arbetarna som inte kan föras över bortom kapitalismen utan att också dessa dominansrelationer följer med. Med andra ord måste metabolismen mellan samhälle och natur genomgå en kvalitativ förändring för att den pågående miljökatastrofen ska kunna avvärjas. Hur denna förändring ska ske ger Saito ingen tydlig beskrivning av, klasskamp och politiska strategier är konstigt nog frånvarande i boken. Men det som är en stor styrka i boken är de kreativa beskrivningarna av hur ett framtida kommunistiskt samhälle kan se ut, och åt detta ägnas de sista två kapitlen.

Att Marx under sina sista femton år i livet började studera hur produktion och ägande hade organiserats kollektivt i icke-västeuropeiska samhällen, såsom Ryssland och Indien, är för Saito ett tecken på att Marx övergav en linjär föreställning om historien. Han såg inte längre kapitalismen som det hitintills högsta stadiet (och icke-kapitalistiska samhällen som efterblivna) och uppfattade inte längre kommunismen som det logiska steget därefter. Med hänvisning till bland annat utkast till ett brev (!) pekar Saito i stället på att Marx beskrev kommunismen som en *återgång* till en kollektiv organisering av produktionen, men på ett högre stadium. Detta bryter både med en föreställd historisk determinism och med en eurocentristisk bild. Marx menar att det inte är genom ständigt växande produktivkrafter som kapitalismen kan övervinnas, utan genom en kvalitativ förändring av produktionens organisering, där sammanslutningar av producenter demokratiskt organiserar produktionen på

ett rationellt sätt. Saito menar att en kommunistisk produktion kan äga rum utan ekonomisk tillväxt och att detta, med tanke på naturens gränser, är fundamentet för att realisera en hållbar och jämlik metabolisk interaktion mellan människa och natur. Mot denna bakgrund menar han att den sene Marx är att betrakta som en nedväxtkommunist. Målet är inte att alla fritt ska kunna konsumera ett överflöd av produkter (som lyxkommunister à la Bastani eftersträvar), utan i stället att skapa ett överflöd av gemensamma rikedomar (till exempel offentlig vård, skola, mat, boende). Produktionens fokus är att skapa bruksvärden (inte bytesvärden) vilka fördelas efter principen av var och en efter förmåga åt var och en efter behov. Om arbetets mål på detta vis ställs om kan det nödvändiga arbete som krävs för att reproducera människan reduceras till ett minimum och frihet både i och bortom arbetet uppnås. Nedväxtkommunismen kan enligt Saito bidra till att mindre produceras, vilket leder till att människan får större frihet från arbetet samtidigt som trycket på naturen minskar. På så vis kan en syntes mellan de gröna och de röda skapas.

Vad finns det då för problem med boken? Jag ska kort skissa upp några. För det första framstår Saitos centrala begrepp nedväxtkommunism som både en tautologi och en underdrift. Kapitalismen brukar definieras som ett produktionssätt där värdeproduktionen dominerar och där målet är att skapa ständigt större mängder värde. Att sträva efter ett samhälle där värdelogiken inte dominerar, utan där målet är produktion av bruksvärden, är i regel själva definitionen av kommunism. Eftersom målet är att upphäva (värde)tillväxten, så vore en mer korrekt terminologi (men även den en tautologi) ”antitillväxtkommunism”. För det andra gör Saito en poäng av att Marx i sina senare texter bryter med en linjär beskrivning av historien där samhällen rör sig från ett lägre stadium till ett högre. Men Saito kan anklagas för att anamma denna logik i sin förståelse av Marx. Han beskriver Marx tänkande som en ständig progression, där han når den högsta utvecklingen i de sista årens anteckningar. Problemet med denna berättelse är att Marx tänkande inte följer en rak utvecklingslinje. För det tredje kan man fråga sig om Saito inte gör en alltför stor poäng av några få texter och utkast. Ger till exempel utkast till brev verkligen fog för att omvärdera Marx syn på det framtida kommunistiska samhället? För det fjärde är ett återkommande problem i boken att Saito, trots ett imponerande källmaterial, slarvar med citaten, och stundom är det oklart vilka som är hans egna tolkningar av vad Marx menar och vad Marx faktiskt har skrivit.

Ett av de mest intressanta argumenten i boken är att det på grund av inneboende dominansrelationer inte är möjligt att överföra produktivkrafter från kapitalismen till ett postkapitalistiskt samhälle. Men hur långt kan man dra detta resonemang? Marx skriver till exempel i ett brev 1881 att Ryssland kan använda alla positiva framsteg i det kapitalistiska samhället (i väst) för att direkt gå över till kommunismen. Hur förhåller sig detta till Saitos påstående? Saito är inte teknikfientlig, utan menar att teknik som utvecklats kommer att kunna användas i den gemensamma produktionen i kommunismen. Problemet är att produktivkrafternas utveckling är starkt sammanlänkade med kapitalets dominans över arbetsprocessen, och då i princip all typ av teknik och vetenskap som i dag utvecklats är präglad av kapitalets

dominans uppstår frågan vad som egentligen kan överföras från kapitalismen. Vi får inget tydligt svar.

Då boken måste betraktas som en marxologisk studie är risken att den ovane läsaren av Marx tappar bort sig i alla interna diskussioner. För den som är intresserad av Marx tänkande och pågående diskussioner inom den samtida marxismen är dock detta en bok man bör läsa.

Johan Alfnsson

Biträdande lektor vid Akademin för lärande, humaniora och samhälle,
Högskolan i Halmstad

Affilierad forskare vid Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap,
Göteborgs universitet

Referenser

- Bastani, A. (2019) *Fully automated luxury communism: A manifesto*. London: Verso.
Saito, K. (2017) *Karl Marx's ecosocialism: Capital, nature, and the unfinished critique of political economy*. New York: NYU Press.
Saito, K. (2020) *Hitoshinsei no Shihonron [Capital in the Anthropocene]*. Tokyo: Shueisha.